

Joanna Kowalik
Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie

Odpowiedzialność karna funkcjonariuszy straży granicznej za nadużycie uprawnień do dokonywania kontroli osobistej

1. Uprawnienie do dokonywania kontroli osobistej

Formacja, jaką jest Straż Graniczna utworzona została przede wszystkim w celu ochrony granicy państwowej oraz kontroli ruchu granicznego. Przy czym trzeba tutaj zauważyć, że jeśli chodzi o granicę państwową, to nazwą tą objęta jest zarówno granica państwa na lądzie jak i na morzu, a także w przestrzeni powietrznej. Jak więc widać Straż Graniczna ma dość rozległy obszar działania. W ramach tego obszaru natomiast powierzony jej został szereg zadań do wykonywania.

Zadania, jakie ma do wykonywania Straż Graniczna określone zostały w art. 11 § 1 ustawy o Straży Granicznej¹. Do najważniejszych zadań Straży Granicznej należy zapobieganie i przeciwdziałanie nielegalnym przekroczeniom granicy. W tym miejscu trzeba podkreślić, iż szeroki zakres zadań powierzonych do wykonywania Straży Granicznej spowodował konieczność wyposażenia funkcjonariuszy tej formacji w szereg uprawnień. Uprawnienia te określone zostały w rozdziale trzecim ustawy o Straży Granicznej. Ich znajomość jest niezbędna funkcjonariuszom do codziennego pełnienia służby zgodnie z obowiązującym prawem.

Jednym z najważniejszych zadań Straży Granicznej, w zakresie ochrony granicy państwowej, jest zapewnianie porządku publicznego na obszarze przejść granicznych, jak również w strefie nadgranicznej. Zapewnianie przez Straż Graniczną porządku publicznego w miejscach przejść granicznych jest niewątpliwie konieczne dla zagwarantowania bezpiecznego przekraczania granicy, bez zakłóceń oraz zgodnie o określonymi zasadami. Osoby, które przekraczają granicę państwową są zobowiązane do zachowywania się zgodnie z przepisami. Oznacza

¹ Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej, Dz.U. 1990, nr 78, poz. 462 z późn. zm.

to, iż w razie niewłaściwego zachowania się danej osoby, funkcjonariusze Straży Granicznej mają obowiązek podjąć interwencję w celu przywrócenia porządku. Obowiązek zapewniania porządku publicznego przez Straż Graniczną rozciąga się również na pas drogi granicznej, jak i w ograniczonym zakresie na strefę nadgraniczną. Tutaj bowiem funkcjonariusze mają obowiązek interweniować w razie na przykład niszczenia tablic z napisem „Strefa nadgraniczna”, czy też naruszania zasad korzystania z wód granicznych oraz zasad uprawiania turystyki w strefie nadgranicznej².

Art. 11 § 2 ustawy o Straży Granicznej określa uprawnienie funkcjonariuszy do dokonywania kontroli osobistej. W tym miejscu trzeba zauważyć, że dokonywanie tej kontroli jest jednym ze szczególnych uprawnień funkcjonariuszy Straży Granicznej. Należy się również zgodzić ze stwierdzeniem, iż uprawnienie to jest niezbędne do zapewniania bezpiecznego przekraczania granicy. Jest ono także niezwykle istotne dla wykrywania różnego rodzaju przestępstw i wykroczeń.

Przekraczanie granicy państwowej, zgodnie z Kodeksem granicznym Schengen, dozwolone jest przez przeznaczone do tego oraz otwarte dla ruchu granicznego przejścia graniczne, z uwzględnieniem postanowień umów międzynarodowych wiążących Rzeczypospolitą Polską³. Zgodnie z art. 15 ustawy o ochronie granicy państwowej osoby przekraczające granicę państwową obowiązane są poddać się kontroli granicznej, w zakresie określonym kodeksem granicznym Schengen oraz innymi przepisami odrębnymi, wykonywanej przez uprawnionych funkcjonariuszy Straży Granicznej⁴.

Funkcjonariusze Straży Granicznej uprawnieni są do dokonywania kontroli osobistej przede wszystkim w razie zaistnienia uzasadnionego podejrzenia popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary. W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie dokonywania kontroli osobistej. Otóż dokonywanie tej kontroli polega na przeszukaniu danej osoby. Kontroli tej dokonuje się w celu wykluczenia możliwości popełnienia przestępstwa albo wykroczenia, zwłaszcza skierowanego przeciwko nienaruszalności granicy państwowej lub bezpieczeństwa w komunikacji międzynarodowej. W ramach tej kontroli funkcjonariusze Straży Granicznej są także uprawnieni do przeglądania zawartości bagażu, w celu zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa przed ich utratą lub zniekształceniem. Przy czym należy tutaj podkreślić, iż przed przystąpieniem do przeglądania zawartości bagażu funkcjonariusz ma obowiązek poinformować o tym zamiarze osobę, do której ten bagaż należy. Przejrzenie zawartości rzeczy tej osoby musi natomiast nastąpić w jej obecności.

² *Organy i korporacje ochrony prawa*, pod red. S. Sagana, Warszawa 2001, s.166.

³ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 562/2006 z dnia 15 marca 2006 r. ustanawiające wspólnotowy kodeks zasad regulujących przepływ osób przez granice (kodeks graniczny Schengen).

⁴ Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej, Dz.U. 1990, nr 78, poz. 461 z późn. zm.

Kontrola osobista może się również odbywać z zastosowaniem urządzeń technicznych oraz psów służbowych. W tym miejscu należy jednak zauważyć, iż tego rodzaju kontroli dokonuje się w sposób niepowodujący zagrożenia dla życia lub zdrowia kontrolowanej osoby. Na koniec powyższych rozważań trzeba wspomnieć, że jeśli chodzi o wykonywanie uprawnień do dokonywania kontroli osobistej przez funkcjonariuszy Straży Granicznej, to przysługują im w tym wypadku uprawnienia i obowiązki funkcjonariuszy policji. Zatem możemy tutaj zauważyć odesłanie przez ustawodawcę w interesującej nas kwestii do przepisów ustawy o policji.

Kontroli osobistej dokonuje się w wydzielonym do tego celu osobnym pomieszczeniu, niedostępnym dla osób trzecich oraz przez osoby tej samej płci⁵. Przed przystąpieniem do tej kontroli należy przede wszystkim uprzedzić o tym osobę, która ma być tej kontroli poddana. Trzeba tę osobę również poinformować o możliwości przeprowadzenia kontroli w obecności osoby trzeciej. Na żądanie bowiem osoby poddawanej kontroli osobistej, kontroli tej dokonuje się w obecności osoby trzeciej.

Przeszukanie osoby dokonywane w ramach kontroli osobistej może przybierać dwie podstawowe formy. To którą formę przeszukania wybiorą funkcjonariusze Straży Granicznej, zależało będzie od celu, jaki będą oni chcieli osiągnąć. Pierwsza forma dotyczy sytuacji związanej z zatrzymaniem osoby oraz koniecznością podjęcia w stosunku do niej określonych czynności prawnych (np. potwierdzenie tożsamości), a zwłaszcza koniecznością odprowadzenia jej pod eskortą lub konwojowania⁶. Jest to rodzaj wstępnego przeszukania, który skierowany jest na odebranie broni oraz innych niebezpiecznych przedmiotów, które są łatwo dostępne i mogą stanowić zagrożenie dla interweniującego funkcjonariusza. Dzięki tej formie przeszukania można szybko odebrać niebudzący wątpliwości dowód przestępstwa. Przy tej formie przeszukania dopuszczalne jest również zażądanie opróżnienia kieszeni, co niekiedy ułatwia funkcjonariuszom ustalenie tożsamości osoby, która fałszywie zastrzeżona się brakiem dokumentów lub osoby posiadającej przy sobie nieoryginalny dowód tożsamości.

Druga zasadnicza forma przeszukania osoby dotyczy postępowania dowodowego, związanego z potrzebami postępowania karnego oraz rzadziej postępowania w sprawach o wykroczenia⁷. Celem tego przeszukania jest znalezienie oraz odebranie przedmiotów pochodzących z przestępstwa albo wykroczenia lub też służących do jego popełnienia. Celem tak rozumianego przeszukania jest również ujawnienie śladów przestępstwa. Należy tutaj jednak podkreślić, że w tym przypadku przeszukanie nie zastępuje w żadnej mierze instytucji oględzin, odkrywa ono bowiem jedynie istnienie śladów, które w dalszej kolejności daje możliwość

⁵ Rozporządzenie MSWiA z dnia 25 czerwca 2002 r. w sprawie kontroli granicznej dokonywanej przez funkcjonariuszy Straży Granicznej, Dz.U. nr 96, poz. 862.

⁶ Z. Uniszewski, *Przeszukanie. Problematyka kryminalistyczna*, Warszawa 2000, s. 238.

⁷ *Ibidem*, s. 239.

wstępnego typowania danej osoby poprzez wskazanie okoliczności mogących wiązać tę osobę z konkretnym zdarzeniem.

Podsumowując należy podkreślić, że dokonywanie kontroli osobistej jest szczególnym uprawnieniem funkcjonariuszy Straży Granicznej, ze względu na możliwości jakie daje przy wykonywaniu ich zadań. Uprawnienie do dokonywania kontroli osobistej odgrywa istotną rolę przy wykrywaniu, rozpoznawaniu oraz zapobieganiu przestępstw i wykroczeń, w zakresie określonym ustawą o ochronie granicy państwowej oraz innymi ustawami. Umożliwia ono bowiem w konsekwencji ściganie ich sprawców. Przeszukanie osoby, pomieszczenia czy środka transportu daje funkcjonariuszom Straży Granicznej możliwość znalezienia przedmiotu, będącego przedmiotem przestępstwa. Funkcjonariusze Straży Granicznej są ponadto uprawnieni do zatrzymania osoby, która popełniła lub usiłuje popełnić przestępstwo albo wykroczenie lub też której tożsamości nie można ustalić oraz doprowadzenia jej do strażnicy lub granicznej placówki kontrolnej w celu dokonania w stosunku do niej kontroli osobistej.

Na koniec należy wspomnieć, że Straż Graniczna sporządza typologię zagrożeń w zakresie bezpieczeństwa granicy państwowej i prowadzi ich operacyjne rozpoznanie. Zgodnie z art. 9 ust. 1 ustawy o Straży Granicznej w razie stwierdzenia popełnienia danego przestępstwa lub wykroczenia wykonuje ona określone czynności operacyjno-rozpoznawcze mające na celu udokumentowanie dowodowe tych czynów.

2. Przestępstwo naruszenia nietykalności cielesnej jako przejaw nadużycia uprawnienia do dokonywania kontroli osobistej

Zakres szczególnych uprawnień funkcjonariuszy Straży Granicznej jest dość rozległy. Trzeba jednak zauważyć, że ustawodawca musiał wyposażyć tę grupę funkcjonariuszy w takie właśnie uprawnienia po to, aby zapewnić prawidłową ochronę granicy państwowej. Uprawnienia jakie posiadają funkcjonariusze Straży Granicznej mają prawnokarny charakter. Oznacza to, że niezastosowanie się do polecenia funkcjonariusza Straży Granicznej może skutkować poniesieniem za to odpowiedzialności karnej. To z kolei niewątpliwie daje gwarancję lepszego dokonywania kontroli granicznej przez funkcjonariuszy, a co za tym idzie także przeciwdziałania różnego rodzaju przestępstwom.

Z drugiej natomiast strony funkcjonariusze Straży Granicznej ponoszą odpowiedzialność karną za nadużycie swoich uprawnień. W Polsce nie istnieje wyodrębniony system odpowiedzialności karnej funkcjonariuszy Straży Granicznej. W polskim ustawodawstwie karnym nie przewidziano takiego systemu, poza szczególnego rodzaju wyjątkiem kategorii przestępstw, których podmiotem mogą być wyłącznie funkcjonariusze Straży Granicznej. Wyjątek stanowią czyny przestępcze w odniesieniu do służby kandydackiej, których podmiotem jest ta grupa funkcjonariuszy. W tym miejscu należy wyjaśnić znaczenie pojęcia służba kan-

dydakca. Otóż służba ta polega na kształceniu w szkole wojskowej, wykonywaniu zadań służbowych w tej szkole jako jednostce wojskowej lub też na kształceniu w szkole niewojskowej oraz odbywaniu w okresie przerw wakacyjnych szkolenia wojskowego. Zgodnie z § 19 ust. 1 rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej w sprawie służby wojskowej kandydatów na żołnierzy zawodowych osoba powołana do służby kandydackiej otrzymuje, z dniem stawienia się do tej służby, stopień wojskowy szeregowego⁸. Oznacza to, że osoba taka ponosi odpowiedzialność karną za przestępstwa popełnione na podstawie przepisów części wojskowej Kodeksu karnego.

W pozostałym natomiast zakresie funkcjonariusze Straży Granicznej ponoszą odpowiedzialność za popełnione przestępstwa na zasadach oraz w trybie określonym przepisami Kodeksu postępowania karnego i Kodeksu karnego, tak jak wszyscy obywatele⁹. W tym miejscu należy jednak podkreślić, iż ponoszą oni podwójną odpowiedzialność – karną oraz dyscyplinarną za popełnione wykroczenia, bez możliwości łączenia kary orzekanej przez sąd i kary dyscyplinarnej.

Uprawnienie funkcjonariuszy Straży Granicznej do dokonywania kontroli osobistej wiąże się z szeregiem obowiązków, jakie funkcjonariusze muszą w związku z tym uprawnieniem wykonywać. Zgodnie z przyjętymi zasadami Kodeksu granicznego Schengen funkcjonariusze Straży Granicznej mają przede wszystkim obowiązek respektowania godności osób oraz przestrzegania zasad kulturalnego zachowania wobec osób przekraczających granicę państwową. Muszą również zapewnić tym osobom bezpieczeństwo podczas kontroli granicznej. Mając na uwadze powyższe należy podkreślić, iż podczas dokonywania kontroli granicznej funkcjonariusze nie mogą dyskryminować osób ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię albo światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną.

Funkcjonariusze Straży Granicznej wyposażeni zostali w szereg uprawnień i obowiązków, które jako funkcjonariusze publiczni zobowiązani są należycie wypełniać. Trzeba jednak zauważyć, iż niestety zdarza się, że również ta grupa funkcjonariuszy publicznych dopuszcza się przestępstw urzędniczych. W tym miejscu należy przede wszystkim wyjaśnić na czym polega popełnianie tego rodzaju przestępstw. Otóż popełnienie przestępstwa urzędniczego polega na przekroczeniu uprawnienia lub niedopełnieniu obowiązku.

Rozpatrując pierwszy rodzaj tego przestępstwa trzeba wyjaśnić, iż przez przekroczenie uprawnienia należy rozumieć podjęcie przez funkcjonariusza działań, które nie mieszczą się w katalogu zadań mu przypisanych bądź też wykraczających poza ramy katalogu działań, które może on podejmować. Przekroczenie uprawnienia może także polegać na naruszeniu granic legalnego wykonywania

⁸ Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 24 czerwca 2008 r. w sprawie służby wojskowej kandydatów na żołnierzy zawodowych, Dz.U. 2008, nr 112, poz. 715 z późn. zm.

⁹ G. Zygmunt, *Odpowiedzialność dyscyplinarna funkcjonariuszy Straży Granicznej*, Kętrzyn 2000, s. 219-220.

czynności. Przykładem takiego przekroczenia uprawnienia będzie na przykład zastosowanie środka przymusu sprzecznie z przepisami lub wobec osoby, do której stosować tego środka nie wolno. Kolejnym przykładem może być użycie broni palnej w sytuacji, która użycia tej broni nie uzasadniała lub też użycie broni palnej z narażeniem osób postronnych na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia.

Przez niedopełnienie obowiązku należy natomiast rozumieć niewywiązanie się funkcjonariusza z powierzonych mu do wykonania zadań bądź też niepodjęcie działań, do których podjęcia funkcjonariusz był zobowiązany. Przykładem niedopełnienia obowiązku przez funkcjonariusza Straży Granicznej może być na przykład nieustalenie tożsamości osoby poddanej kontroli, niezatrzymanie osoby podejrzanej o popełnienie przestępstwa lub wykroczenia, w celu przeprowadzenia kontroli, czy wreszcie niepodjęcie interwencji w sytuacji zagrożenia życia, zdrowia lub mienia.

Mając na uwadze powyższe rozważania należy napisać, że interesujące nas dobro osobiste, jakim jest nietykalność cielesna, podobnie jak zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nietykalność mieszkania oraz tajemnica korespondencji, należy do kategorii dóbr, które mogą być naruszone przekroczeniem uprawnienia lub niedopełnieniem obowiązku przez funkcjonariusza Straży Granicznej.

Przestępstwo naruszenia nietykalności cielesnej przez funkcjonariusza Straży Granicznej polega na uderzeniu człowieka lub naruszeniu w inny sposób jego nietykalności cielesnej. Mamy tutaj na myśli inne oddziaływanie na jego ciało, takie jak na przykład: oplucie, oblanie nieczystościami czy szarpanie za włosy, które nie pozostawiło śladów na ciele albo pozostawiło ślady tylko nieznaczne¹⁰. W tym miejscu należy się zgodzić z poglądem A. Marka, iż naruszenie nietykalności cielesnej oznacza jakiegokolwiek zachowanie, które nie powinno mieć miejsca, zgodnie z przyjętymi obyczajami, ze względu na przysługujące człowiekowi prawo do nietykalności i to bez względu na to, czy w zachowaniu tym przeważa element znieważenia czy dolegliwości fizycznej¹¹. Trzeba zatem zauważyć, iż przedmiotem ochrony jest tutaj nie tylko nietykalność cielesna, bowiem naruszenie nietykalności cielesnej jest zarazem zamachem na godność człowieka.

Analizując odpowiedzialność funkcjonariusza Straży Granicznej za naruszenie nietykalności cielesnej, należy przyjąć za słuszny punkt widzenia Sądu Najwyższego. W jednym ze swoich wyroków podkreśla on bowiem, iż nie uzależnia się odpowiedzialności od wystąpienia jakiegokolwiek skutku (przestępstwo bezskutkowe), zachowanie sprawcy bowiem nie wywołuje następstw w zakresie zdrowia pokrzywdzonego, a także nie zakłóca funkcji jego organizmu¹². Na przeszkodzie kwalifikacji prawnej czynu nie stoi tutaj natomiast wystąpienie na

¹⁰ A. Marek, *Prawo karne*, Warszawa 2007, s. 525.

¹¹ Ibidem.

¹² Wyrok SN z 20 czerwca 1972 r., V KRN 173/72, OSNKW 1972, nr 11, poz. 176.

ciele pokrzywdzonego siniaka, zadrapania lub też chwilowego bólu. W tym miejscu trzeba zauważyć, że wystąpienie wyżej wymienionych następstw czynu odróżnia przestępstwo naruszenia nietykalności cielesnej od przestępstw polegających na uszkodzeniu ciała lub rozstroju zdrowia.

Sprawcą przestępstwa naruszenia nietykalności cielesnej może być każdy, a więc również funkcjonariusz Straży Granicznej, który odpowiada za to przestępstwo na zasadach ogólnych. Jeżeli chodzi natomiast o przedmiot czynności wykonawczej, to jest nim ciało człowieka.

Stroną podmiotową przestępstwa naruszenia nietykalności cielesnej obejmuje umyślność w obu jej postaciach, tj. zamiar bezpośredni lub ewentualny. Kodeks karny przewiduje również możliwość odstąpienia od wymierzenia kary za to przestępstwo. Jest to możliwe w wyniku prowokacji, czyli wtedy, gdy naruszenie nietykalności cielesnej przez funkcjonariusza Straży Granicznej nastąpiło w odpowiedzi na naruszenie nietykalności cielesnej funkcjonariusza przez pokrzywdzonego. Sąd może także odstąpić od wymierzenia kary w przypadku retorsji, która oznacza, że czyn funkcjonariusza wywołało wyzywające zachowanie się pokrzywdzonego. W tym miejscu należy przyjąć za słuszny pogląd O. Górniok, zgodnie z którym sąd może odstąpić od wymierzenia kary tylko wtedy, gdy działanie funkcjonariusza w swym zewnętrznym jakościowym kształcie nie różni się w istotny sposób od sposobu i rodzaju zachowania się pokrzywdzonego. Jeżeli natomiast czyn funkcjonariusza ze względu na rodzaj, sposób, zakres i intensywność jego działania przekracza wyraźnie zawartość kryminalną wcześniejszego zachowania się pokrzywdzonego, to w takiej sytuacji przepis dotyczący odstąpienia od wymierzenia kary, nie powinien mieć zastosowania¹³.

Przestępczość czynu wyłącza zgoda pokrzywdzonego na naruszenie nietykalności cielesnej. W związku z tym słuszne wydaje się być wprowadzenie regulacji, zgodnie z którą przestępstwo to ścigane jest z oskarżenia prywatnego. Wniesienie bowiem takiego oskarżenia oznacza brak zgody, poczucie pokrzywdzenia i domaganie się ochrony prawnej. Regulacja ta dotyczy również funkcjonariuszy Straży Granicznej. W tym miejscu należy także wspomnieć, że w przypadku naruszenia nietykalności cielesnej funkcjonariusza Straży Granicznej, sytuacja wygląda natomiast zupełnie inaczej. Wówczas przestępstwo takie ścigane jest bowiem z urzędu.

W myśl Kodeksu karnego przestępstwo naruszenia nietykalności cielesnej nie jest zaliczane do szczególnie ciężkich przestępstw kryminalnych. Przestępstwo to ścigane jest z oskarżenia prywatnego a państwowy aparat ścigania nie jest w zasadzie zainteresowany zwalczaniem tego rodzaju przestępczości, w całości pozostawiając inicjatywę w rękach osób pokrzywdzonych¹⁴. Mimo tego pociąganie funkcjonariuszy Straży Granicznej do odpowiedzialności karnej za naruszenie

¹³ *Kodeks karny. Komentarz*, pod red. O. Górniok, Warszawa 2006, s. 707.

¹⁴ *Kodeks karny. Część szczególna*, pod red. A. Wąska, Warszawa 2004, s. 1071.

nietykalności cielesnej osoby poddanej kontroli ma duże znaczenie. Po pierwsze dlatego, iż dotyczy ważnego i wrażliwego dobra, jakim jest nietykalność człowieka. Nawet jeśli czyn funkcjonariusza godzący w to dobro obiektywnie nie ma dużej wagi, to dla konkretnego, dotkniętego nim człowieka może być powodem silnych przeżyć. Po drugie zaś w odpowiedzialności za przestępstwa naruszające nietykalność człowieka szczególne znaczenie, większe niż w przypadku innych przestępstw, mają normy społeczne. Te normy to natomiast nic innego, jak akceptowane lub nieakceptowane wzorce zachowania w określonych środowiskach, w tym w środowisku działania funkcjonariuszy publicznych oraz ukształtowane zwyczaje, do których często trzeba się odwoływać w ocenie poszczególnych czynów.

3. Odpowiedzialność karna funkcjonariuszy Straży Granicznej za przestępstwo zniewagi

Cześć to dobro osobiste, które podlega ochronie ze strony prawa. Cześć to nic innego, jak honor człowieka jego dobre imię oraz godność osobista. To dobro osobiste, które jest przypisane każdemu człowiekowi i nikt nie ma prawa w nie godzić. Nikt też nie może odebrać człowiekowi jego czci. Jest to możliwe tylko w szczególnych sytuacjach, gdy w grę wchodzi obrona uzasadnionego interesu społecznego¹⁵.

Zniewaga jest jednym z typów przestępstw przeciwko czci. Funkcjonariusze Straży Granicznej, którzy dopuszczają się przestępstwa zniewagi, nadużywając swoich uprawnień do dokonywania kontroli osobistej, ponoszą za nie odpowiedzialność karną na zasadach ogólnych, czyli tak jak wszyscy obywatele.

Zniewaga to przestępstwo, które skierowane jest w godność człowieka, w jego cześć. Celem zniewagi jest przede wszystkim ugodzenie w poczucie własnej wartości człowieka. W tym miejscu należy przyjąć za słuszny pogląd A. Marka, który pisze, że: „Znieważać można jedynie osobę żyjącą, a nie zmarłego, chyba że poprzez obelżywe wypowiedzi o osobie zmarłej sprawca zmierza do znieważenia osoby żyjącej, zwłaszcza najbliższej¹⁶.”

Przedmiotem ochrony przy przestępstwie zniewagi jest godność każdej osoby ludzkiej, niezależnie od jej wieku, płci, pochodzenia czy też statusu społecznego. Zachowanie funkcjonariusza Straży Granicznej polega na znieważeniu osoby poddanej kontroli, przy czym Kodeks karny nie precyzuje sposobów tego zachowania. Wykładnię pojęcia zniewaga pozostawia się doktrynie i judykaturze. W tym względzie przyjmuje się najczęściej podział zniewag na słowne i czynne, choć nie wydaje się on precyzyjny i wyczerpujący¹⁷. Zniewaga może bowiem nastąpić

¹⁵ *Kodeks karny. Część szczególna*, pod red. A. Wąska, Warszawa 2004, s. 1072.

¹⁶ A. Marek, *Prawo karne*, Warszawa 2007, s. 522.

¹⁷ A. Marek, *op. cit.*, s. 522.

w formie wypowiedzi słownej bądź też w formie wypowiedzi sformułowanej na piśmie. Zniewagą są najczęściej słowne epitety, wyzwiska, gesty oraz słowa wulgarne lub powszechnie uznawane za obraźliwe, skierowane pod cudzym adresem.

Popełnienie przestępstwa zniewagi przez funkcjonariusza Straży Granicznej, podczas dokonywania kontroli osobistej, polegać może w szczególności na skierowaniu w stronę pokrzywdzonego słów wulgarnych lub słownych epitetów powszechnie uważanych za obrażające np. kobiety czy też osoby odmiennej narodowości. Funkcjonariusze mogą popełnić to przestępstwo także poprzez wykonanie obraźliwego gestu, skierowanego do osoby poddanej kontroli, który demonstruje dla niej pogardę.

Przestępstwo zniewagi obejmuje obie postacie umyślności. Funkcjonariusz Straży Granicznej może je popełnić w zamiarze bezpośrednim lub ewentualnym. Zamiar ewentualny zachodzi wtedy, gdy funkcjonariusz godzi się na to, że używane przez niego pod adresem osoby poddanej kontroli słowa, gesty lub sposób zachowania mogą być znieważające¹⁸.

Zniewaga jest przestępstwem formalnym, ściganym z oskarżenia prywatnego, dlatego niewątpliwie osiągnięcie efektu znieważenia zdecydowanie ma znaczenie dla realizacji odpowiedzialności karnej za to przestępstwo. Kodeks karny przewiduje jednak, podobnie jak w przestępstwie naruszenia nietykalności cielesnej, możliwość odstąpienia od wymierzenia kary. Może to mieć miejsce w przypadku prowokacji, czyli gdy funkcjonariusz Straży Granicznej odpowiedział wzajemną zniewagą na podobne zachowanie się adresata. Odstąpienie od wymierzenia kary może mieć miejsce również w przypadku retorsji, która zachodzi, gdy czyn funkcjonariusza wywołało wyzywające zachowanie się pokrzywdzonego. W tym miejscu należy podkreślić, że prowokacja i retorsja nie uchylają bezprawności czynu. Zmniejszają one jedynie winę funkcjonariusza z uwagi na fakt, że to pokrzywdzony spowodował zajście. Problem stanowi tutaj stwierdzenie czy odpowiedź na zniewagę była bezprawną retorsją czy też realizacją prawa do obrony koniecznej przeciwko bezprawnemu zamachowi. W tej kwestii słuszny wydaje się być pogląd A. Marka, który pisze, że: „decydujące znaczenie ma tutaj ustalenie czy działanie sprawcy przynajmniej podmiotowo zmierzało do obrony czci i godności, czy też zostało podjęte w celu wywarcia zemsty na napastniku”¹⁹.

Podsumowując można stwierdzić, że przestępstwa przeciwko czci i nietykalności cielesnej nie są przestępstwami zagrożonymi wysokimi karami. Jednak pociągnięcie sprawcy, czyli w naszym przypadku funkcjonariusza Straży Granicznej, do odpowiedzialności karnej za ich popełnienie ma duże znaczenie. Przede wszystkim ze względu na to, iż dotyczą one bardzo wrażliwej sfery życia człowieka. Cześć, dobre imię oraz nietykalność osobista są bardzo ważne dla każdego z nas. Dlatego oczekuje się, że te dobra osobiste będą objęte szczególną ochroną ze strony

¹⁸ *Kodeks karny. Komentarz*, pod red. O. Górniok, Warszawa 2006, s. 706.

¹⁹ A. Marek, op. cit., s. 524.

prawa. I choć popełnianie tego rodzaju przestępstw przez funkcjonariuszy Straży Granicznej, którzy nadużywają swoich uprawnień do dokonywania kontroli osobistej, zdarza się rzadko, to bardzo ważne jest, aby ponieśli oni odpowiedzialność karną za swoje czyny. Poddając się bowiem kontroli osobistej, przeprowadzanej przez funkcjonariusza Straży Granicznej, zgodnie z przepisami prawa, spełniamy swój obowiązek, narzucony nam przez ustawodawcę. W związku z tym mamy prawo oczekiwać, iż funkcjonariusz również będzie należycie wypełniał swoje obowiązki i nic złego nam się podczas tej kontroli nie przydarzy. A jeśli już naruszone zostanie przez niego nasze dobro osobiste, to mamy pełne prawo domagać się ukarania takiego funkcjonariusza. Powinien on niewątpliwie ponieść odpowiedzialność karną za nadużycie swojego uprawnienia.

Streszczenie

Celem niniejszego opracowania było scharakteryzowanie odpowiedzialności karnej funkcjonariuszy Straży Granicznej za nadużycie uprawnień do dokonywania kontroli osobistej. W rozdziale pierwszym opisane zostało samo uprawnienie funkcjonariuszy do dokonywania kontroli osobistej. Podkreślona została przede wszystkim konieczność wyposażenia przez ustawodawcę tej grupy funkcjonariuszy publicznych w takie właśnie uprawnienie, gdyż wykonywanie tego uprawnienia jest niezbędne do zapewnienia porządku publicznego na obszarze przejść granicznych, jak również w strefie nadgranicznej. Posiadając tego rodzaju uprawnienie, funkcjonariusze Straży Granicznej mogą w skuteczny sposób zapobiegać i przeciwdziałać nielegalnym przekroczeniom granicy. A przecież jest to jedno z najważniejszych zadań, jakie ma do wykonywania formacja, jaką jest Straż Graniczna.

Rozdział drugi pracy poświęcony został charakterystyce przestępstwa naruszenia nietykalności cielesnej jako przejawu nadużycia uprawnienia do dokonywania kontroli osobistej. Już na wstępie podkreślono, iż funkcjonariusze Straży Granicznej ponoszą odpowiedzialność karną za nadużycie swoich uprawnień na zasadach ogólnych, czyli tak jak wszyscy obywatele. I choć nadużywanie uprawnień, będące czynem karalnym, występuje wśród tej grupy funkcjonariuszy dość rzadko, to jednak niezwykle ważne jest, aby sprawcy tych czynów ponieśli za nie odpowiedzialność karną.

W rozdziale drugim opisano, czym tak naprawdę jest nadużycie uprawnienia do dokonywania kontroli osobistej. Wyjaśniono także na czym polega popełnienie przestępstwa naruszenia nietykalności cielesnej przez funkcjonariusza Straży Granicznej. Opisano stronę podmiotową oraz przedmiotową przestępstwa. Na koniec wymieniono sytuacje, w których sąd może odstąpić od wymierzenia kary.

W rozdziale trzecim opracowania scharakteryzowano odpowiedzialność karną funkcjonariuszy Straży Granicznej za przestępstwo zniewagi. Na wstępie opisano czym jest cześć, czyli dobro osobiste, które ma szczególne znaczenie dla każdego

człowieka i które w związku z tym powinno podlegać szczególnej ochronie ze strony prawa. Podkreślono, że przestępstwo zniewagi jest niczym innym, jak właśnie przestępstwem przeciwko czci. Dalej opisano sytuacje, w których funkcjonariusze Straży Granicznej popełniają tego rodzaju czyn zabroniony. Na koniec znów odwołano się do sytuacji, w których sąd może odstąpić od wymierzenia kary.

Słowa kluczowe: kontrola osobista, funkcjonariusz Straży Granicznej, nadużycie uprawnień, przestępstwo naruszenia nietykalności cielesnej, przestępstwo zniewagi.

Summary

The purpose of this article is to characterise the criminal liability of Border Guard for the abuse of authority when performing a strip search. In the first point author describes the actual competence of Border Guard officers to perform a strip search. The necessity of equipping them by legislator with this type of competence is emphasized here as indispensable to ensure of public order within the area of border crossing as well as the border zone. Having this type of powers allows Border Guard officers to effectively prevent and counteract illegal crossings of border, which after all, is one of the most important of their duties.

In the second point of this article author characterises the transgression of personal inviolability as a symptom of authority abuse when performing the strip search. From the beginning it is emphasized here, that the Border Guard officers are criminally liable under relevant laws and regulations for abusing their authority, just like other citizens. And although an abuse of competences by this group of public officers is rather rare, it is vitally important to take the criminal liability by those who have committed it.

In the second section author specifies what is defined as an abuse of authority when performing a strip search, as well as explains what consists in the commission of transgression of personal inviolability offence by the Border Guard officer. Both the subject and the entity of this criminal offence are described here.

In the third point of this article author characterises the criminal liability of Border Guard for the offence of insult. Firstly, author defines the respect as a personal interest, which is particularly significant for every human and therefore should be particularly protected by law. It is stressed here, that the offence of insult is nothing else but the offence against the respect. Next, the circumstances in which Border Guard officers commit this type of criminal offence are described. Finally, author refers to the situations in which the court can grant an exemption from legal responsibility.

Keywords: strip search, border Guard officer, abuse of authority, the transgression of personal inviolability, the insult offence.

Bibliografia**Pozycje książkowe i artykuły**

- Daszkiewicz K., *Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu: rozdział XIX Kodeksu karnego: komentarz*, Warszawa 2000.
- Hołyst B., *Kryminalistyka*, Warszawa 2007.
- Kacprzak P., *Prawne uwarunkowania użycia broni palnej przez funkcjonariuszy policji*, Legionowo 2006.
- Kaczmarczyk M., Sęk A. pod redakcją Agaty Tyburskiej, *Wybrane zagadnienia dotyczące użycia środków bezpośredniego przymusu i broni palnej przez policjantów*, Szczytno 2007.
- Kodeks karny. Część szczególna*, pod red. Andrzeja Wąska, Warszawa 2004.
- Kodeks karny. Komentarz*, pod red. Andrzeja Wąska, Warszawa 2006.
- Kotowski W., Widawski B., *Wykroczenia pozakodeksowe*, Warszawa 2006.
- Marek A., *Prawo karne*, Warszawa 2007.
- Marek A., Satko J., *Okoliczności wyłączające bezprawność czynu: komentarze, piśmiennictwo, orzecznictwo*, Warszawa 2000.
- Organy i korporacje ochrony prawa*, Warszawa 2001.
- Pławski S., *Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu*, Warszawa 1963.
- Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu*, pod red. Barbary Kubiak, Warszawa 2000.
- Satko J., Hofmański P., *Przestępstwa przeciwko czci i nietykalności cielesnej: przegląd problematyki, orzecznictwo, piśmiennictwo*, Kraków: Zakamycze 2002.
- Wojciechowski J., *Przestępstwa przeciwko czci i nietykalności cielesnej: rozdział XXVII Kodeksu karnego: komentarz*, Warszawa 2000.
- Wolter W., *Kodeks karny: przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu*, Warszawa 1970.
- Zoll A., *Okoliczności wyłączające bezprawność czynu*, Warszawa 1982.

Akty prawne

- Wyrok SN z 20 czerwca 1972 r., V KRN 173/72, OSNKW 1972, nr 11, poz. 176.
- Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej, Dz.U. nr 78, poz. 461.
- Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej, Dz.U. nr 78, poz. 461 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Konstytucja RP, Dz.U. nr 78, poz. 483 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. nr 88, poz. 553.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. nr 89, poz. 555.
- Rozporządzenie MSWiA z dnia 25 czerwca 2002 r. w sprawie kontroli granicznej dokonywanej przez funkcjonariuszy Straży Granicznej, Dz.U. nr 96, poz. 862.

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 562/2006 z dnia 15 marca 2006 r. ustanawiające wspólnotowy kodeks zasad regulujących przepływ osób przez granice (kodeks graniczny Schengen).

Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 24 czerwca 2008 r. w sprawie służby wojskowej kandydatów na żołnierzy zawodowych, Dz.U. 2008 nr 112, poz. 715 z późn. zm.